

Education budgets in Republican era

Cumhuriyet dönemi eğitim bütçeleri¹

Saide Ayvaz²
Mustafa Şahin³

Abstract

The purpose of this research is to see how the budgets saved for education in the republic period shaped according to the social, political and economic conditions of that period. In the current history of Turkish education literature, it has been observed that not enough studies had been made about education budgets and education finance. It has been considered that this research will produce a new research area in Turkish education history and that the acquired findings will have importance in terms of being a source to the researches that will be made on this subject. As this research is aimed at explanation and interpretation of events and facts that happened in the past, the historical scanning method had been used. The population of the research is the government budgets of the 1923-1950 periods. The results of the research are valid for the budgets of the inspected years. According to the research findings, the inspected period has been divided into two parts as the Atatürk and the İnönü periods.

Keywords: Atatürk, İnönü, Budget, Ministry of Education, History of Turkish Education.

[\(Extended English abstract is at the end of this document\)](#)

Özet

Bu araştırmanın amacı, cumhuriyet döneminde eğitime ayrılan bütçelerin dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik koşullarına göre nasıl şekil aldığıdır. Mevcut Türk eğitim tarihi literatüründe, eğitim bütçeleri ve eğitim finansmanı konularında yeterli çalışma yapılmadığı görülmüştür. Araştırmanın ilgili yıllarda gerçekleşen eğitim politikalarının gelişiminde mali kaynakların dağılımını görmek bakımından yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın Türk eğitim tarihinde yeni bir araştırma alanı açması ve elde edilen bulguların daha sonra bu konuda yapılacak araştırmalara kaynak oluşturması bakımından önem arz edeceği düşünülmektedir. Bu araştırma, geçmişte gerçekleşen olay ve olguları açıklama ve anlamlandırmaya yönelik olduğundan tarihsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın evreni 1923-1950 dönemi devlet bütçeleridir. Araştırma bulgularına göre incelenen evre Atatürk ve İnönü dönemi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Atatürk ve İnönü dönemleri de kendi içinde kısımlara ayrılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Atatürk, İnönü, Bütçe, Maarif Vekaleti, Türk Eğitim Tarihi

¹ Bu çalışma Saide Ayvaz'ın hazırladığı yüksek lisans tezinden yararlanılarak yazılmıştır.

² Sosyal Bilgiler Öğretmeni, Dikbiyak Ortaokulu, Tutak/Ağrı. saideayvaz@hotmail.com

³ Doç. Dr., Dokuz Eylül Üniversitesi, Buca Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi ABD, mustafa.sahin@deu.edu.tr

Giriş

Bütçe, devlet kurumlarının yıllık gelir/gider tahminlerini gösteren, bunların uygulamasına ve yürütülmesine izin veren, hükümetlerin elindeki önemli ekonomi politikası araçlarından birisidir. Öte yandan bütçeler, sosyo-ekonomik gelişmelerden etkilenen ve şekillenen araçlardır. Bunun sonucu olarak, diğer ekonomi politikası araçları gibi bütçeler de sürekli değişen ve ihtiyaçlara göre yeniden şekillenen öğelerdir (MGB, 1991). Hükümetler ekonomik koşullar doğrultusunda bütçeyi etkin bir maliye politikası vasıtası olarak kullanmışlardır (Üge, 2010). İcra organlarına gelirlerin toplanması, tüm hizmet ve harcamaların yapılması yetkilerini de veren bütçeler, ülkenin hizmet ve ekonomik politikalarının somut belgesidir (MGB, 1992).

Bütçe devletçe gerçekleştirilecek hizmetlerin takip aracı olması yanında; devletin gittikçe gelişen işlevlerinin sonucu olarak maliye politikası aracı olarak da önem kazanmıştır. Bu durum bütçede yer alan gelir ve harcama kalemlerinin sistematik bir biçimde ayrılması şeklinde ifade edilen bütçe sınıflamasının, devlet işlemlerinin yapısına, ekonomik ve sosyal hayata etkisine ilişkin anlamlı bilgiler sağlayacak biçimde olmasını gerekli kılmıştır (MGB, 1991).

Amaç

Bu araştırmanın amacı, cumhuriyet döneminde eğitime ayrılan bütçelerin dönemin sosyal, siyasal ve ekonomik koşullarına göre nasıl şekil aldığıdır. Mevcut Türk Eğitim Tarihi literatüründe, “eğitim bütçeleri” ve “eğitim finansmanı” konularında yeterli çalışma yapılmadığı görülmüştür. Araştırmanın ilgili yıllarda gerçekleşen eğitim politikalarının gelişiminde mali kaynakların dağılımını görmek bakımından yararlı olacağı düşünülmektedir. Bu araştırmanın Türk eğitim tarihinde yeni bir araştırma alanı açması ve elde edilen bulguların daha sonra bu konuda yapılacak araştırmalara kaynak oluşturması bakımından önem arz edeceği düşünülmektedir.

Yöntem

Bu araştırma, geçmişte gerçekleşen olay ve olguları açıklama ve anlamlandırmaya yönelik olduğundan tarihsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Tarama modeli, var olan bir durumu, olduğu gibi ve değiştirmeden yansıtmayı esas alan bir modeldir. Tarihle ilgili araştırma çalışmaları; yeni kaynaklar bulmayı veya eski kaynakları yeni metotlarla birleştirmeyi amaçlar (Karasar, 2002). Bu araştırmada büyük oranda literatür taraması kullanılmıştır.

Bu araştırmanın evreni 1923-1950 dönemi devlet bütçeleridir. Araştırma sonuçları incelenen yıllardaki bütçeler için geçerlidir. Bu araştırmada veri oluşturma amacıyla incelenen TBMM tutanakları ve bunlara ait bilgiler şu şekildedir: 1923-1927 yıllarını içine alan 2. dönemde 5 yasama yılı, 1927-1931 yıllarını içine alan 3. dönemde 4 yasama yılı, 1931-1935 yıllarını içine alan 4. dönemde 5 yasama yılı, 1935-1939 yıllarını içine alan 5. dönemde 5 yasama yılı, 1939-1943 yıllarını içine alan 6. dönemde yine 5 yasama yılı, 1943-1946 yıllarını içine alan 7. dönemde 4 yasama yılı ve

1946-1950 yılları arasındaki 8. dönemde 5 yasama yılı bulunmaktadır. Tutanaklar, bu yasama yıllarında bir araya gelinen birleşim günlerinde gün gün düzenli olarak tutulmuştur. TBMM resmi web sitesinde cumhuriyet tarihi boyunca tutulan zabıtlar TBMM, TBMM Birleşik Toplantı, Cumhuriyet Senatosu, Millet Meclisi kapalı oturum (gizli celse), Milli Güvenlik Konseyi-Danışma Meclisi, Kurucu Meclis-Milli Birlik Komitesi adlı bölümlerle tasnif edilerek erişime açılmıştır.

Literatür taraması, İzmir İl Halk Kütüphanesi ile İzmir Ahmet Piriştina Kent Müzesi ve Arşivi'ndeki konuyla ilgili materyalin incelenmesiyle başlamıştır. Ardından TBMM Kütüphanesi, arşivi ve deposuna gidilmiştir. Bunun yanında sırasıyla Ankara Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Milli Eğitim Bakanlığı, Maliye Bakanlığı Kütüphanesi ve arşivinde incelemeler yapılmıştır. Ankara Milli Kütüphane'de konuyla ilgili literatür taraması yapılmış; istatistiksel veriler için Türkiye İstatistik Kurumu'na gidilmiştir. İnternet ağının sağladığı erişim kolaylığı nedeniyle TBMM tutanaklarına erişimde bu yol çokça tercih edilmiştir. Araştırma kapsamında yararlanılan kaynaklar arasında TBMM tutanakları, Milli Eğitim Şuraları, dönemin eğitim politikasını yansıtan süreli, süresiz yayınlar, konuyla ilgili yapılmış akademik çalışmalar (tez, makale, kitap vb.), siyasilerin konuşma ve söylevleri, istatistik raporları ve eğitim bütçeleri yer almaktadır. İncelenen veriler araştırmanın amacına hizmet edecek sayıda ve araştırmayı açıklayabilecek özelliktedir.

Bulgular

Araştırma bulgularına göre incelenen evre kendi içinde Atatürk ve İnönü dönemi olmak üzere ikiye ayrılmıştır. Atatürk ve İnönü dönemleri de kendi içinde kısımlara ayrılmıştır.

Atatürk Dönemi Eğitim Bütçeleri

1923-1938 yıllarını içine alan ve Atatürk dönemi olarak isimlendirilmiş olan dönem ekonomi politikaları bakımından iki ayrı evre halinde değerlendirilmiştir. 1923-1929 yıllarını içine alan dönemde ülke ekonomisinde liberalizmin etkileri görülürken, 1930-1938 yılları arasında devletçiliğin izleri daha belirgindir. Bu politika değişikliğinin temel nedeni 1929 dünya ekonomik bunalımıdır (Çavdar, 1992; Tezel, 1986).

Atatürk döneminin ilk yılları aynı zamanda yeni devletin kuruluşunun gerçekleştiği bir evredir. Bu yüzden bu evre geçmişle kopuşu ve devrim dönemini temsil etmektedir. Bürokratik yapı iktidardan uzaklaştırılmış olmakla birlikte, 1923 yılının ekonomik açıdan geçmişle benzer bir kopukluk meydana getirdiğini söylemek pek mümkün değildir. Aksine 1923-1929 dönemi, iktisat politikaları ve resmi iktisat görüşleri bakımından 1908-1922 dönemiyle şaşılacak bir süreklilik göstermektedir (Boratav, 2006). Cumhuriyet'in ilk yıllarında oldukça kapalı, enflasyonist olmayan finansman politikası ekonominin belirgin karakterini oluşturmuştur. 1923'ten 1939'a kadar devam eden dönemin yurtiçi ve yurtdışı koşulları ekonomi için sınırlı olanaklarla kalkınma şeklinde kaderini çizmiş; sermaye birikiminde kaynak ve olanakların yetersizliği ve bunların temini büyük bir ağırlıkla

devlete yüklenmiştir. Bu devirde yatırımların finansmanı kendine has nitelik taşır; dış tasarruf yok denecek kadar azdır (Kılıçbay, 1984).

Genel ekonomi politikaları bu şekilde gerçekleşmiş olan Türkiye ekonomisinin eğitim ekonomisinin de benzer şekilde geliştiği söylenebilir. Milli mücadele döneminin zor koşullarında (1920-1922) kamu harcamaları için yıllık bütçe hazırlanamamış; bu dönemde kamu harcamaları için altı aylık geçici bütçeler hazırlanma yoluna gidilmiştir. Benzer süreç 1923 yılı için de geçerlidir. Zaman zaman avans kanunları çıkarıldığı da görülmektedir. Tablo 1'de 1920-1923 dönemine ait hazine kesin hesap verilerine göre toplam bütçe giderleri ile maarif vekâleti giderleri yer almaktadır.

Tablo 1. Hazine Kesin Hesap Verilerine Göre 1920-1923 Dönemi Toplam Gider ve Maarif Vekâleti Bütçeleri

Dönemler	Toplam Gider Bütçesi		Maarif Vekâleti Bütçesi	
	Tutar (TL)	Oran (%)	Tutar (TL)	Oran (%)
1920	63.018.357	100	577.061	0,91
1921	82.162.190	100	504.063	0,61
1922	100.974.541	100	432.245	0,42
1923	112.673.579	100	2.753.461	2,44

Kaynak: İhsan Güneş, *Birinci TBMM'nin Düşünce Yapısı (1920-1923)*, İstanbul: 2009, İş Bankası Yayını; TBMM-ZC.

Tablo 1'deki verilere göre maarif vekâletine ayrılan bütçe 1920'den 1922'ye yaklaşık yarı yarıya düşmüş gider bütçesi içindeki payı 0,91'den 0,42'ye inmiştir. Söz konusu yıllar milli mücadelenin gerçekleştirildiği yıllardır. Sözü edilen yıllar bütçenin her şeyden önce vatan savunması için seferber edildiği yıllardır. Bu anlaşılır bir durumdur ve bu nedenle diğer vekâletlerde olduğu gibi maarif vekâletinin bütçedeki payı da % 1'in altında seyretmiştir. Savaş sonrası olağan sürecin başlamasıyla maarif vekâletinin bütçedeki payı da % 2,5'a yaklaşmıştır. Bu durum yeterli olmamakla birlikte savaş sonrasında maarif adına umutları yeşertmiştir.

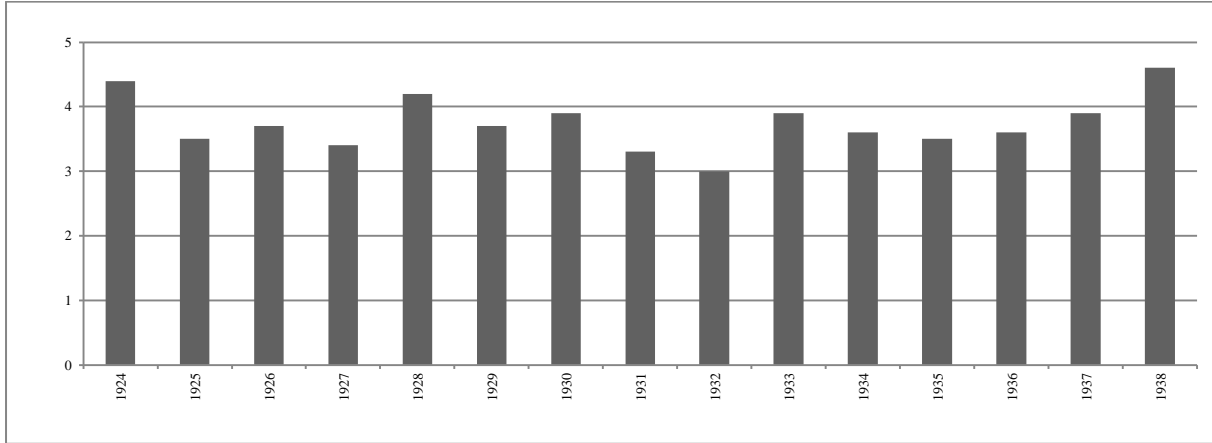
TBMM'de 1924 yılından başlanarak düzenli devlet bütçeleri oluşturulmaya başlanmıştır. Tablo 2 ve grafik 1'de 1924-1938 dönemi maarif vekâleti bütçelerinin başlangıç ödenekleri ve oranları ile harcama kalemleri ve oranları verilmiştir.

Tablo 2. 1924-1938 Atatürk Dönemi Maarif Vekâleti Bütçeleri

Yıllar	Başlangıç Ödenekleri	Bütçe Payı %	Harcama	Bütçe Payı %
1924	6.877.626	4,4	6.178.406	4,4
1925	7.742.508	3,9	7.518.436	3,5
1926	7.478.106	3,6	7.054.436	3,7
1927	6.158.930	2,8	7.541.526	3,4
1928	6.615.804	2,6	9.605.503	4,2
1929	8.100.009	3,2	9.316.813	3,7
1930	8.199.709	3,2	9.710.713	3,9
1931	6.593.749	3,0	7.967.105	3,3
1932	6.064.875	3,0	7.195.324	3,0
1933	6.528.327	3,2	10.004.433	3,9
1934	8.710.995	4,0	9.681.316	3,6
1935	9.058.540	3,9	10.697.138	3,5
1936	10.270.690	4,1	11.260.905	3,6
1937	12.229.371	4,3	14.289.181	3,9
1938	14.670.130	4,7	17.356.652	4,6

Kaynak: MGB, *Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleştirmeleri (1924-1991)*, Ankara: 1992

Grafik 1. 1924-1938 Atatürk Dönemi Maarif Vekâleti Bütçeleri

Kaynak: MGB, *Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleştirmeleri (1924-1991)*, Ankara: 1992

Tablo 2 ve grafik 1'deki harcama kalemlerine göre bütçe paylarının genel bütçe içindeki payı % 3 ile % 4,6 arasında değişiklik göstermektedir. Tablo 2 ve grafik 1'de özellikle dikkat çeken unsurlardan birisi de 1928 yılı maarif vekâleti bütçe harcamasının başlangıç ödeneğine göre oldukça fazla olmasıdır. Başlangıç ödeneklerinin kayıt altına alınmasının nedeni denk bütçe konusunda taviz verilmek istenmemesidir. 1929 yılında dünya ekonomik bunalımının küresel anlamda ülkeleri etkilemesi dikkate alındığında denk bütçe konusundaki çabaların ve önlemlerin yerinde olduğu görülecektir.

15 yıllık süreçte bütçe yatırımlarının ortalama olarak % 3,7'si maarif vekâleti yatırımlarına ayrılmıştır. 1938'de bu oran % 4,6 ile ortalama değerlendiren üzerindedir. Grafik 1 ve tablo 2'de dikkati çeken önemli bir nokta da millet mekteplerinin açıldığı yıl olan 1928'de maarif vekâleti bütçesinde meydana gelen yükselmedir. 1928-1929 öğretim yılında 20.489 olan millet mektebi sayısı yıllar geçtikçe azalmıştır (DİE, 1973). Tablo 3'de 1930-1938 evresinde maarif vekâleti bütçelerinin ödeme kalemlerine göre dağılımı gösterilmektedir.

Tablo 3. Maarif Vekâleti Bütçelerinin Ödeme Kalemlerine Göre Dağılımı (1930-1938)⁴

Yıllar	Personel		Yatırım		Toplam
	Tutar (TL)	Oran (%)	Tutar (TL)	Oran (%)	
1930	3,793,910	46,2	1,295,000	15,7	8,199,709
1931	3,553,895	53,8	86,870	1,3	6,593,749
1932	3,767,871	64,1	88,000	1,4	6,064,875
1933	4,023,595	61,6	70,481	1	6,528,327
1934	5,697,374	65,4	198,832	2,2	8,710,995
1935	6,062,150	66,9	382,500	4,2	9,058,540
1936	6,427,738	62,5	180,020	1,7	10,270,690
1937	7,684,418	62,8	356,660	2,9	12,229,371
1938	9,403,980	64,1	298,540	2	14,670,130

Kaynak: MGB, *Bütçe Başlangıç Ödenekleri ve Gelir Tahminleri (1930-1991)*, Ankara: 1991.

⁴ Daha önceki yıllara ait ilgili başlangıç ödeneklerinin verilerine ulaşamamıştır.

Tablo 3'e göre maarif vekâletine ayrılan miktar personel ve yatırım cetvellerine göre incelenmiştir. Elde edilen verilere göre maarif vekâletine genel bütçe içinden ayrılan bütçe miktarının büyük kısmının personel giderlerine ayrıldığı görülmüştür. Söz konusu oran 1930 yılında % 46,2 iken 1935 yılında % 65,4'e ulaşmıştır. Yatırım giderlerini oluşturan yapı, tesis, onarım, etüt ve proje masrafları dönemin ihtiyaçlarına göre şekillenmiş ve kaynaklarda düzensiz bir dağılım gözlenmiştir.

Makro politikaların belirlenmesinde dönemin iç ve dış siyasetinin yanında sosyo-ekonomik koşullar da etkili olmaktadır. Bu anlamda hükümetlerin öncelik verdiği konuların belirlenmesi, diğer vekilliklere ayrılan payların irdelenmesi ve eğitime ayrılan bütçe payının değerlendirilmesinde yararlı olacaktır. Tablo 4'de 1924-1938 dönemi savunma, sağlık, bayındırlık ve maarif vekâletleri ile dış borçlara genel bütçeden ayrılan payın dağılımı verilmiştir.

Tablo 4. 1924-1938 Dönemi Bazı Vekâletlere/Birimlerine Genel Bütçeden Ayrılan Payın Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Savunma ⁵	Sağlık	Bayındırlık	Maarif	Duyunu Umumiye
1924	27,1	1,6	10,1	4,4	6,2
1925	32,3	1,8	10,2	3,5	3,9
1926	31,2	1,7	9,1	3,7	2,7
1927	30,5	1,4	13,2	3,4	2,7
1928	30,1	1,3	14,0	4,2	1,9
1929	27,7	1,5	12,9	3,7	12,5
1930	28,2	1,7	13,5	3,9	10,6
1931	26,8	1,7	11,2	3,3	12,7
1932	21,3	1,5	9,1	3,0	18,9
1933	20,9	1,6	8,7	3,9	18,0
1934	26,1	1,8	9,3	3,6	17,6
1935	24,5	1,5	8,6	3,5	18,2
1936	26,5	2,6	8,9	3,6	17,0
1937	25,7	3,8	9,1	3,9	14,4
1938	28,0	3,3	10,7	4,6	14,6

Kaynak: MGB, *Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleştirmeleri (1924-1991)*, Ankara: 1992

Tablo 4'e göre 1924-1938 yılları arasında bütçeden ayrılan pay yıllara göre değişkenlik gösterse de en fazla payın yine savunma giderlerine ayrıldığı görülmektedir. Bu pay bazı yıllarda genel bütçenin % 30'undan da fazladır. Savunma giderlerine ayrılan pay 1925 yılında en yüksek düzeydedir. Duyunu Umumiye'ye genel bütçeden ayrılan pay, özellikle dünya ekonomik bunalımının gerçekleştiği 1929 yılı itibarıyla dikkat çekicidir. İzleyen yıllarda dış borçlara ayrılan pay değişkenlik göstermiş, 1932 yılında % 18,9 ile en yüksek düzeye ulaşmıştır. Sağlık, bayındırlık ve eğitim bütçelerine ayrılan paylar savunma ve dış borçlardan etkilenmiş, hükümetlerin önceliklerine göre artış ve azalmalar görülse de belli bir oranı korumuştur. Dış borçlar ve savunma giderlerine ayrılan paylar tüm bütçe paylarını etkilemiştir.

⁵ Savunma giderlerine bütçeden ayrılan payın tespitinde Milli Müdafaa Vekâleti (hava, kara, deniz), Umum Jandarma Kumandanlığı, Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü verilerinden yararlanılmıştır.

İnönü Dönemi Eğitim Bütçeleri

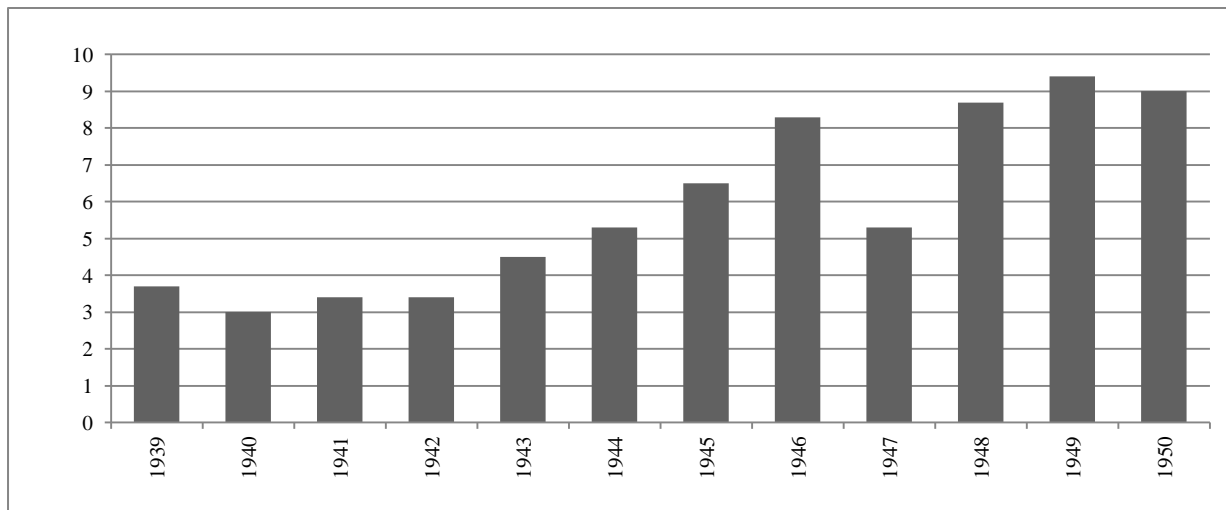
İsmet İnönü 1950 yılına kadar cumhurbaşkanlığı görevini İkinci Dünya Savaşı'nın ekonomik ve siyasal zorlukları altında sürdürmüştür. 1939-1945 yılları arasında ekonomide İkinci Dünya Savaşı'nın etkileri görülür. Bu dönem tüm dünyada olduğu gibi Türkiye'de de yoksulluk ve ekonomik sıkıntıları beraberinde getirmiştir. 1945-1950 dönemi devletçiliğin gerilediği, dış ekonomik ilişkilerde liberal eğilimlerin sezildiği, özel sektörün desteklendiği yeni bir dönem olarak kabul edilebilir. Türkiye'de 1939-1950 dönemi maarif vekâleti bütçelerinin yıllara göre dağılımı tablo 5 ve grafik 2'de verilmiştir.

Tablo 5. 1939-1950 İnönü Dönemi Maarif Vekâleti Bütçeleri

Yıllar	Başlangıç Ödenekleri	Bütçe Payı %	Harcama	Bütçe Payı %
1939	16.164.400	4,7	18.653.232	3,7
1940	17.796.167	5,0	20.068.417	3,0
1941	19.452.261	4,8	25.078.377	3,5
1942	28.533.434	5,4	38.603.711	3,4
1943	43.128.934	6,5	58.958.851	4,5
1944	62.504.584	5,3	74.915.875	5,3
1945	51.012.927	6,8	52.821.524	6,5
1946	97.300.428	7,8	111.033.275	8,3
1947	100.716.321	6,8	106.204.770	5,3
1948	106.497.248	6,4	163.330.669	8,7
1949	165.732.843	9,4	196.716.986	9,4
1950	176.444.347	9,3	184.726.405	9,0

Kaynak: MGB, *Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleştirmeleri (1924-1991)*, Ankara: 1992

Grafik 2. 1938-1950 İnönü Dönemi Maarif Vekâleti Bütçeleri

Kaynak: MGB, *Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleştirmeleri (1924-1991)*, Ankara: 1992

Tablo 5 ve grafik 2'deki verilere göre 1939-1950 yılları arasında maarif vekâleti bütçeleri % 3 (1940) ile % 9,4 (1949) arasında değişkenlik göstermektedir. Grafikte dikkat çeken önemli bir konu da küresel anlamda bütün dünyayı etkileyen İkinci Dünya Savaşı (1939-1945) yıllarında maarif

vekâletine ayrılan bütçenin nispeten bir yükseliş içine girmesidir. Söz konusu yıllarda maarif vekâletine ayrılan bütçe kaynaklarının ödeme kalemlerine göre dağılımı tablo 6'da görülmektedir.

Tablo 6. Maarif Vekâleti Bütçelerinin Ödeme Kalemlerine Göre Dağılımı (1939-1950)

Yıllar	Personel		Yatırım		Toplam
	Tutar (TL)	Oran (%)	Tutar (TL)	Oran (%)	
1939	10,260,472	63,4	300.040	1,8	16,164,400
1940	11,073,006	62,2	510.765	2,8	17,796,167
1941	12,025,815	61,8	571.425	2,9	19,452,261
1942	17,569,650	61,5	607.464	2,1	28,533,434
1943	19,210,932	44,5	928.175	2,1	43,128,934
1944	32,508,852	52	1.945.169	3,1	62,504,584
1945	28,084,645	55	737.083	1,4	51,012,927
1946	51,476,790	53	1.000.000	1	97,030,428
1947	57,481,027	57	1.048.980	1	100,716,321
1948	72,453,775	68	1.095.401	1	106,497,248
1949	129,504,596	78,1	1.181.203	0,7	165,732,843
1950	131,375,126	74,4	1.185.435	0,6	176,444,347

Kaynak: MGB, Bütçe Başlangıç Ödenekleri ve Gelir Tahminleri (1930-1991), Ankara: 1991.

Tablo 6'ya göre genel bütçeden maarif vekâletine ayrılan bütçe miktarının büyük kısmının Atatürk döneminde olduğu gibi personel giderlerine ayrıldığı görülmüştür. 1948'de çıkarılan yasayla ilkökul öğretmeni maaşlarının finansmanının da il özel idareleri yerine genel bütçeden sağlanması, 1949 yılından itibaren maarif vekâleti bütçesinin 4/3'den daha fazlasının personel giderlerine ayrılmasına sebebiyet vermiştir. Yatırım oranlarında Atatürk dönemine göre bir azalma görülmektedir. Tablo 7'de 1938-1950 dönemi savunma, sağlık, bayındırlık ve maarif vekâletleri ile dış borçlara genel bütçeden ayrılan payların dağılımı verilmiştir.

Tablo 7. 1939-1950 Dönemi Bazı Vekâletlere/Birimlerine Genel Bütçeden Ayrılan Payın Yıllara Göre Dağılımı

Yıllar	Savunma ⁶	Sağlık	Bayındırlık	Maarif	Duyunu Umumiye
1939	37,7	2,4	8,6	3,7	11,1
1940	47,5	1,8	7,5	3,0	11,5
1941	48,8	1,6	5,6	3,4	11,4
1942	48,5	1,4	3,9	3,4	9,9
1943	46,8	1,3	5,9	4,5	10,5
1944	43,9	1,7	5,3	5,3	8,8
1945	35,4	2,3	6,1	6,5	12,0
1946	31,1	2,2	6,3	8,3	11,8
1947	27,2	2,0	4,7	5,3	23,6
1948	29,2	2,4	5,3	8,7	11,9
1949	27,4	2,8	7,8	9,4	9,1
1950	24,3	2,7	5,3	9,0	10,8

Kaynak: MGB, *Bütçe Gider ve Gelir Gerçekleştirmeleri (1924-1991)*, Ankara: 1992

⁶ Savunma giderlerine bütçeden ayrılan payın belirlenmesinde Milli Müdafaa Vekâleti (hava, kara, deniz), Umum Jandarma Kumandanlığı, Askeri Fabrikalar Umum Müdürlüğü verilerinden yararlanılmıştır.

Tablo 7'ye göre 1939-1950 yılları arasında bütçeden ayrılan pay yıllara göre değişkenlik gösterse de en fazla payın yine savunma giderlerine ayrıldığı görülmektedir. Bu pay İkinci Dünya Savaşı yıllarında genel bütçenin % 50'sine yaklaşmıştır. Savaş bitiminde barış ortamına paralel olarak milli müdafaa vekâletinin bütçedeki payı kademeli olarak % 25'in altına inmeye başlamıştır.

Sonuç

Eğitim konusu geçmişten günümüze üzerinde sıkça konuşulan, çeşitli politikalar geliştirilen ve her dönem önemini koruyan bir konudur. Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren temel olarak görülen eğitim sorunu sonraki dönemlerde de üzerinde yeni tartışmalar yapılarak bugüne gelmiştir. Ülkenin geleceğinin güvencesi olan böyle önemli bir konunun finansman basamağında yeterli oranda çalışmanın yapılmamış olması düşündürücüdür.

Mecliste ilk devlet bütçesinin hazırlandığı yıl olan 1924 yılında eğitim bütçesine ayrılan pay % 4,4 iken, 1925 yılında % 3,5'tir. Azalmanın nedeni gelir üzerinden alınan en önemli vergilerden olan aşar vergisinin yürürlükten kaldırılmasıyla o yılın bütçesinin % 15,4 oranında açık vermesi olabilir (Kaya & Durgun, 2009).

Toplumun eğitimsizlik durumlarına bakıldığında, 1927 yılında yapılan nüfus sayımına göre, Türkiye'de 10,5 milyon olan nüfustan ancak 1 milyonu okuma-yazma bilmekteydi (DİE, 1973). Bu duruma, tarihi ihmallerin etkisi kadar, eski yazının öğrenilmesindeki güçlüğü de etkisi olmuştur. 1928'de yapılan harf değişikliğinden sonra eğitim seferberliği başlatılmıştır. Yeni Türk harflerinin halka benimsetilmesinde, okur-yazarlığın artırılması seferberliğinde millet mektepleri büyük paya sahiptir. Kurtuluş Savaşı'ndan itibaren eğitim konusu içinde üzerinde durulan halk eğitimi çalışmalarının bir parçası olarak da düşünülebilecek millet mektepleri, cumhuriyetin yurttaşlık değerlerinin gelişiminde, cehaletin ortadan kaldırılması çalışmalarının bir devamı niteliğindedir. Kendi başına bütçesi olan ve sayıları binlerle ifade edilen millet mekteplerinin masraflarını cumhuriyet maliyesi yalnız başına karşılayamıyordu. Bu nedenle daha farklı gelir kaynakları meydana getirme yoluna gidilmiştir. Millet mektepleri bütçesinin ek gelir kaynakları hakkında: "Millet mektepleri dershaneleri için sarf edilecek paranın sureti temini" başlığıyla yönetmelikte şunlar belirtilmektedir: Her il veya ilçedeki millet mektebi teşkilatı gelir ve gideri için "idare heyeti" tarafından bir bütçe düzenlenir ve maarif vekâleti tarafından onaylanırdı. Millet mekteplerinin gelir kaynakları şöyledir: İl özel bütçelerinden naklolunacak para; yerel ticaret ve ziraat odalarından alınacak yardımlar; belediyelerden alınacak yardımlar; idare kurullarının bölge halkından topladığı yardımlar; millet mekteplerine devam etmeyenlerden alınacak 5-60 TL'lik para cezası; genel bütçeden eğitim için ayrılan para; Cumhuriyet Halk Fırkası Teşkilatı, Türk Ocakları ve buna benzer kurumlara özel kişilerin yaptığı maddi yardımlar; Büyük Söylev'in plak satışından elde edilen kazanç (Şahin, 1992).

Millet mekteplerinin açıldığı 1928-1929 öğretim yılında maarif vekâleti bütçesinde ciddi bir artış gözlenmiştir. Genele bakıldığında Atatürk döneminde, savaş sonrası ekonomisinin ciddi yaralar aldığı, bütçenin büyük oranda bu olumsuz şartlardan etkilendiği ve sıkça eğitimin önemine vurgu yapılmasına rağmen bu dönemde eğitime bütçeden ayrılan payın yetersiz olduğu vurgulanması gereken bir konudur.

Maarif vekâleti bütçesi 1928 yılında görece artsa da izleyen yıllarda dalgalanmalar devam etmiştir. 1929 yılı gerek dünya ekonomik bunalımı gerekse Lozan Barış Antlaşması'na göre Osmanlı Devletinden kalan borçların üçte ikisinin ödenmeye başlandığı yıl olarak ekonominin yara aldığı bir yıl olmuştur.

1948'e kadar ilkokulların finansmanını üstlenen il özel idareleri, ilkokul öğretmenlerinin maaşlarını da karşılamakla görevlendirilmiştir. 1933-1942 yılları arasında il özel idarelerinden maarife ayrılan kaynaklar adi ve fevkalade bütçe olarak ayrılmıştır. Adi bütçe 1935 yılında 11.458.474 ile en düşük, 1942 yılında ise 18.557.361 ile en yüksektir. Fevkalade bütçe ise bu yıllar boyunca ilgili yılın olağanüstü koşullarından etkilenmiş ve buna göre değişkenlik göstermiştir. 1938 yılına kadar il özel idarelerinin ilkokullar için ayırdığı para, diğer eğitim kademeleri için maarif vekâleti bütçesinden ayrılandan fazla olmuştur. Bunun yanında ilkokullara ayrılan kaynak, katma bütçe içinde yer alan üniversitelere ayrılan bütçeden de fazla olmuştur. Buradan bu yıllarda meclis konuşmalarında ciddiyetle üzerinde durulan ilkokullar konusuna maddi olarak da büyük önem verildiği çıkarılabilir. Ayrıca henüz oluşum aşamasındaki cumhuriyet eğitiminin, olanaklarının düzenlenmesinde, yeni okulların yapımı ve okul inşasında bu kaynaklardan yararlandığı düşünülebilir.

Siyasi ve iktisadi yeni bir döneme girilen 1946 yılında, diğer cari harcamalar, en yüksek seviyeye ulaşmıştır. Yolluklar, hizmet alımları, tüketim malları ve malzeme alımları, demirbaş alımları gibi harcama kalemlerini içinde barındıran diğer cari harcamalarda, 1946'da Recep Peker'in hükümet programında bahsettiği köy okullarının yapımında gerekli kereste, kiremit, cam, çivi gibi para ile satın alınması gereken malzemelerin devlet tarafından temin edilmesi, diğer cari yatırımların ilgili yılda en yüksek seviyeye çıkmasında etkili olmuş olabilir. Yatırım ve transfer kalemlerinde ise, 1945 yılında hazırlanan yedi aylık bütçe hariç, sürekli bir artış göze çarpmaktadır. Yapı tesis, onarım, etüt ve proje masraflarını içine alan yatırım masraflarının ve transferlerin devamlı artması, eğitimin daha iyi şartlar altında sürdürülmesi için iyileştirmelere gidildiğini göstermektedir.

Atatürk döneminde bütçeden savunma giderlerine ayrılan pay yıllar bazında değişkenlik gösterse de en fazla payın yine de savunma giderlerine ayrıldığı görülmektedir. Duyunu Umumiye'ye genel bütçeden ayrılan pay, bütçenin önemli bir kısmını oluşturmuştur. Sağlık, bayındırlık, eğitim giderlerine ayrılan paylar savunma ve dış borçlardan etkilenmiş, hükümetlerin önceliklerine göre artış ve azalmalar görülmüştür. Herhangi bir vekâlette meydana gelen artış ya da azalmaların diğer

vekâletleri eksi ve artı yönde etkilediği ortaya çıkmaktadır. Bütçeler değerlendirilirken, özellikle 1929 yılından itibaren dış borçlara bütçeden ciddi kaynaklar ayrıldığı, borçların son taksitinin 1954 yılında ödendiği ve Türk ekonomisinin sırtında bir kambur olarak taşındığı unutulmamalıdır.

Bütçelerin kurumlara dağılımına bakılarak hükümetlerin politikalarında, öncelik verdiği konular ve göz ardı ettiği konular rahatlıkla görülebilir. Bu kapsamda cumhuriyet dönemi eğitim bütçeleri incelendiğinde savaş yıllarında savunma giderlerinin ön plana alındığı, bütçelerin dağılımında iç ve dış siyasi, ekonomik koşullardan etkilenildiği göze çarpmaktadır.

1923-1950 yıllarını kapsayan maarif vekâleti bütçelerinin % 3 (1932) ile % 9.4 (1949) arasında değişkenlik gösterdiği görülmektedir. 1932 ve 1940 yılları % 3'lük oranla eğitime bütçeden en düşük payın ayrıldığı yıllar olmuştur. Eğitime bütçeden ayrılan payda 1940'lı yıllara kadar küçük artışlar ve azalmalar izlenirken 1940'lı yıllarda daha büyük pay ayrıldığı görülmektedir. Atatürk dönemi olarak kabul edilen 1923-1938 yılları arasında eğitim bütçesinin genel bütçeye oranının ortalaması % 3,7'dir. İsmet İnönü dönemini içine alan 1938-1950 yılları arasında ise eğitim bütçesinin genel bütçeye oranının ortalaması da % 5,8 olarak görülmektedir.

Atatürk ve İnönü dönemlerinde eğitim bütçesine ayrılan payların genel ortalaması % 4.6'dır. Oysa aynı dönemde savunma vekaletinin bütçe içindeki pay ortalaması % 31.6, Bayındırlık Vekaletinin % 8.5, Duyunu Umumiye'nin ise % 11.6'dır. Öte yandan sağlık vekaletinin ortalaması ise % 1.9'dur. Bu verilerin ışığında cumhuriyetin ilk evresinde savaştan çıkmış ve tekrar savaşacakmışçasına savunmaya ayrılan pay bütçenin yaklaşık 1/3'dür. Duyunu Umumiye'ye borçların ödenmesi için ayrılan pay bütçenin % 10'unundan fazlasını alıp götürmektedir.

Ekonomik ayrıma göre başlangıç ödenekleri verileri incelendiğinde, genel bütçeden maarif vekâletine ayrılan bütçe miktarının büyük kısmının Atatürk ve İnönü dönemlerinde personel giderlerine ayrıldığı görülmüştür. İlkokul öğretmen maaşlarının finansmanının da il özel idareleri yerine genel bütçeden sağlanması, 1948 yılında çıkarılan bir yasayla olanaklı kılınmıştır. Bu durum izleyen yıllarda özellikle personel giderlerinde ciddi bir artışı beraberinde getirmiştir. Bu süreçte yapı tesis, onarım, etüt ve proje masraflarını içine alan yatırım masraflarının ve transferlerin devamlı artması, eğitimin daha iyi şartlar altında sürdürülmesi için iyileştirmelere gidildiğini göstermektedir.

Kaynakça

Akın, U. (2009). Türkiye'de eğitim bütçesi. *Milli Eğitim Dergisi*, 38(184) 8-25.

Ayvaz, S. (2012). Cumhuriyet dönemi eğitim bütçeleri. *Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

Boratav, K. (2006). *Türkiye iktisat tarihi 1908-2005*. Ankara: İmge Kitabevi.

- Bozkurt, B. (2007). Cumhuriyet Halk Partisi'nin eğitim politikaları (1923-1950). *Yayınlanmamış Doktora Tezi*. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılâp Tarihi Enstitüsü.
- Çavdar, T. (1992). *Türkiye'de liberalizm 1860-1990*. Ankara: 1992, İmge Kitabevi.
- DİE (1973). *Milli eğitimde 50 Yıl 1923-1973*. Ankara: Devlet İstatistik Enstitüsü Matbaası.
- Eroğlu, N. (2007). Atatürk dönemi iktisat politikaları 1923-1938. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 23(2) 63-73.
- Estmond, J. N. (1964). *Türkiye'de okul finansmanı*. Ankara: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Göze Kaya, D. & Durgun, A. (2009). 1923-1938 dönemi Atatürk'ün maliye politikaları: Bütçe ve vergi uygulamaları. *Süleyman Demirel Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyal Bilimler Dergisi*, (19) 233-249.
- Güneş, İ. (1988). Milli mücadele dönemi bütçeleri. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, (12). <http://atam.gov.tr/milli-mucadele-donemi-butceleri/>
- Karakütük, K. (2001). Cumhuriyetin kuruluşundan planlı döneme kadar eğitimin finansmanı: 1923-1960. *Milli Eğitim Dergisi*, (149) 61-79.
- Karakütük, K. (2012). *Eğitim planlaması*. Ankara: Elhan Kitap
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kılıçbay, A. (1984). *Türk ekonomisi-modeller, politikalar, stratejiler*. Ankara: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Maliye ve Gümrük Bakanlığı (1991). *Bütçe başlangıç ödenekleri ve gelir tahminleri (1930-1991)*. Ankara: Araştırma, Planlama ve Koordinasyon Kurulu Başkanlığı.
- Maliye ve Gümrük Bakanlığı (1992). *Bütçe gider ve gelir gerçekleştirmeleri (1924-1991)*. Ankara: Maliye ve Gümrük Bakanlığı.
- Şahin, M. (1992). Bir halk eğitim çalışması örneği olarak millet mektepleri. *Çağdaş Türkiye Araştırmaları Dergisi*, 1(2) 213-234.
- Taşdurmaz, B. (2002). Türkiye ekonomisinde, cumhuriyet'in ilk dönemlerinin iktisadi yapısı. *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. Niğde: Niğde Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Tezel, Y. S. (1986). *Cumhuriyet döneminin iktisadi tarihi 1923-1950*. Ankara: Yurt Yayınları.
- Üge, G. (2010). Türkiye ekonomisi ve bütçe analizi (1923-1950). *Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Extended English Abstract

The purpose of this research is to see how the budgets saved for education in the republic period shaped according to the social, political and economic conditions of that period. In the current history of Turkish education literature, it has been observed that not enough studies had been made about education budgets and education finance. It has been considered that the research will be beneficial in terms of seeing the distribution of financial resources on the development of education policies occurred in the relevant years. It has been considered that this research will produce a new research area in Turkish education history and that the acquired findings will have importance in terms of being a source to the researches that will be made on this subject.

As this research is aimed at explanation and interpretation of events and facts that happened in the past, the historical scanning method had been used. The population of the

research is the government budgets of the 1923-1950 periods. The results of the research are valid for the budgets of the inspected years. The inspected data is in the number that can serve the purpose of the research and is in the characteristics that can explain the research.

According to the research findings, the inspected period has been divided into two parts as the Atatürk and the İnönü periods. The Atatürk and the İnönü periods have also been divided into parts in themselves.

The period that covers the years of 1923-1938 and that is named as the Atatürk period has been evaluated as two separate periods in terms of economy policies. As in the period that covers the years of 1923-1929 the effects of liberalism is seen on country's economy, the marks of statism are clearer in the years of 1930-1938. The main reason of this policy change is the world economic crisis in 1929.

As in the year of preparation of the first budget in the parliament, in 1924, the share that had been left for the education budget was 4,4%, in 1925 it was 3,5%. The reason of increase might be having a deficit of 15,4% in that year's budget as one of the most important taxes taken from the incomes, the tithe had been abolished.

In the education year of 1928-1929 when the national schools had been opened, a serious increase has been observed in the budget of board of education. In general, even though it has been emphasized that the post-war economy had serious damages, the budget had affected from those negative conditions to a large extent and the importance of education had been emphasized frequently in the Atatürk period, it should also be emphasized that the share that is left for education in this period was insufficient.

Even though the board of education budget had increased relatively in 1928, the fluctuations had continued in the following years. The year of 1929 had been a year of suffer for economy from both the world economic crisis and from starting to pay the loans arrears from the Ottoman Empire according to the Lausanne Peace Treaty.

The special provincial administrations that undertook the finance of primary schools until 1948 had also been assigned to cover the incomes of the primary school teachers. The sources that had been left to education system from the special provincial administrations between the years of 1933-1942 had been divided as the ordinary and emergency budget.

In 1946 when a new political and economic period was starting, other current expenditures had reached to the highest level. Other current expenditures that contained expense items like travelling expenses, service procurement, consumer products and purchasing of materials, purchasing of stocks and achieving necessary materials that should be purchased with money like lumber, tile, glass, nail necessary for making village schools mentioned in Recep Peker's government program in 1946 by the government might be effective on other current investments to increase to the highest level on the related year. On the investment and the transfer items, a continuous increase except the seven month budget prepared in 1945 attract the attention. Continuous increase of investment expenses and transfers that contains the facilities construction, repair, research and project shows that improvements had started for continuation the education in better conditions.

In the Atatürk period, even though the share left for defense expenses varied from year to year, it has been observed that the most share had been left for the defense expenses. The share left to public debts from the general budget had constituted an important part of the budget. The shares left for the health, public works, education expenses had been affected from defense and foreign debts, increase and decreases had seen according to the priorities of the governments. It has been turned out that increase and decreases that happen in any ministry affect other ministries in negative or positive way. While evaluating the budgets, this shouldn't be forgotten that serious sources had been left for foreign debts especially after 1929, the last payment had been paid in 1954 and that the Turkish economy had been carried like a monkey on its back.

The governments' priority issues and ignored issues on their policies can be easily seen by looking to the distribution of the budgets to the institutions. In this context, when the republic

period education budgets are examined, the fact that the defense expenses had been taken to the first place in the years of war and that internal and external political, economic conditions affect the distribution attract the attention.

It has been observed that the budgets of board of education that covered the years of 1923-1950 had shown variability between 3% and 9.4%. The years of 1932 and 1940 are the years that the lowest share had been left for education with the rate of 3%. As the share that is left for education had been observed little increase and decreases until 1940s, it has been observed that a bigger share is left after 1940s. Between the years of 1923-1938 that is accepted as the Atatürk period, the average of the rate of education budget to the general budget is 3,7%. On the other hand, between the years of 1938-1950 that covered the İsmet İnönü period, the average of the rate of the education budget to the general budget had seen as 5,8%.

The general average of shares left for the education budget in the Atatürk and İnönü periods is 4.6%. Whereas the share average of ministry of defense in the budget was 31.6%, the share average of ministry of public works was 8.5%, and the share average of public debts was 11.6% at the same period. On the other hand, the average of ministry of health was 1.9%. In context with those data, as coming out of war in the first phase of the republic and like getting into a war again, the share left for the defense was approximately 1/3 of the budget. The share left for paying the debts to public debts was more than 10% of the budget.